

משאת משה

פרשת כי תצא – גליון 281

מצות התשובה

וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה אִשָּׁת יִפְתָּ תֹאֵר (כא, יא)

את זה, שלאחר תקופה קצרה – ה'זחשקת' יהפוך לשנאה מרה.

וההמשך יהיה קשה הרבה יותר. אפילו יותר ממלחמת גוג ומגוג. זה 'תרבות רעה בתוך ביתו של אדם' (עי' ברכות ז:).

– זה לא 'שווה'.

וזו אולי 'התחשבות' גדולה יותר של ה'. הוא ממחיש לנו את זה ש'דרכיה דרכי נועם'. שלא כדאי לנו לעבור על רצונו.

– שאותו יצר שמתגבר עלינו בכל יום, אינו רוצה את טובתנו. הוא רק 'מבקש המיתו' (קידושין ל:).

ושאחת הדרכים להתגבר עליו, זה להמחיש לעצמנו מה הוא באמת 'נותן' לנו.

'לא דיברה תורה אלא כנגד יצר הרע' (רש"י).

– יש לנו יצר הרע. והוא חזק מאוד. והוא מתגבר עלינו בכל יום.

ה' מכיר אותנו היטב. הוא מכיר את הכוחות שיש לנו. וגם את הגבולות שלהם.

גם את היצר הרע ה' מכיר. 'כי הוא ידע יצרנו'.

ולפעמים יש מצב מיוחד יותר. אולי קשה יותר מהרגיל. ואז ה' 'מתחשב' בקושי, ומאפשר לנו משחו. הנה. קחו. זה בסדר גמור. זה מותר.

אבל אז הוא גם ממחיש לנו את הטעות שלנו. את זה שה'יפת תואר', וה'זחשקת', זה רק בהתחלה.

האם אני מושלם?

אם האדם ישאל את עצמו:

– האם אני מושלם?

אז התשובה שלו תהיה –

– ברור שלא.

וזאת בתנאי שיש לו לכל הפחות גרם אחד של מודעות עצמית.

אנחנו רחוקים מדרישות התורה. מהדרישות שלנו מעצמנו.

– רחוקים – מהשלמות.

שאלה שניה:

– האם אני מסוגל להיות מושלם?

אז לזה צריך קצת יותר מגרם של מודעות עצמית.

וגם אז, התשובה תהיה –

– ברור שלא.

וזה כבר כתוב בקדמונים.

למשל – בספר 'חובות הלבבות', תחילת 'שער התשובה':

* * *

ההכרח במצות התשובה

ומצד שני:

ה' – תובע מאיתנו לשמור את כל התורה.

– את הכל!

והדברים מפורשים בכל התורה כולה. אנחנו מחוייבים לגמרי בכל דקדוק הלכה. בתיקון כל 'מידה'.

וה'תשובה' – היא בגדר 'טובה'. ו'חסד'.

'נתברר לנו מדרך השכל ומן הכתוב בתורה, כי האדם מקצר מעשות מה שהוא חייב בו מחובות הבורא'.

האדם – מקצר.

– אין לו ברירה אחרת. זו המציאות.

זה מוכרח בשכל. הוא מוכיח את זה שם.

וזה גם כתוב בתורה. בפסוקים מפורשים. למשל:

וְעִיר פָּרָא אָדָם יוֹלֵד (איוב יא, יב).

וְמָה יוֹכֵחַ יוֹלֵד אִשָּׁה (שם כה, ד).

כִּי אֲנוֹשׁ רָמָה (שם, ו).

ה'חובות הלבבות' עצמו מביא את הפסוקים הללו כראיה לדבריו.

ומה אנחנו כן מסוגלים לעשות?

– לחתור אל השלמות.

להיות בדרך אליה. ולהשתדל תמיד לפסוע קדימה.

– אנחנו צריכים להיות ריאליים.

וכפי שכותב שם ה'חובות הלבבות' בהמשך דבריו:

'מחנות הבורא אותו, שנתן לו יכולת לתקן טעותו ולהשיב אבדת עבודתו בתשובה וחזרה אליו, באהבתו ובחמלתו עליו'.

– 'מחנות הבורא אותו'.

ה' 'חנן' אותנו בזה. זו מתנה ממנו.

ולכאורה – מדוע זו 'מתנה' כה גדולה?

הרי הוא זה שברא אותנו. והוא מכיר את היצרים
שהוא נטע בנו. והוא גם יודע שאין לנו ברירה –
אלא לחטוא.

אז השכל מחייב, שתהיה גם דרך יציאה מהמקום
הזה של ה'חטא'.

ורק כדי להמחיש:

אדם מפיל את חברו לבור. ולאחר מכן הוא מוריד
עבורו סולם כדי שהוא יוכל לעלות משם.

– האם זה 'חסד'?

האם הוא אסיר תודה לאותו אדם? או שזה משהו
מינימלי שהוא צריך לעשות?

* * *

הדין והאמת

יש 'מידת הדין'.

והיא עושה חשבון מדויק. לפי מעשי בני האדם.

וה' ראה שאין העולם מתקיים במידת הדין, ובא
'שיתף' את מידת הרחמים.

– העולם אינו מתקיים בלעדיו!

מידת הדין, מתייחסת בחומרא רבה לכל עבירה
שהיא. לכל מחשבה לא מהורה.

– מה שמגיע – מגיע. ובדקדוק רב. ומה שלא מגיע,
לא ינתן.

אבל – האם זו ה'אמת'?

– לא. זו אינה 'אמת'.

זו – 'מידה'.

יש מידת 'חסד', ומידת 'דין'.

ורק השילוב ביניהם – הוא ה'אמת'.

ננסה להמחיש.

אז נכון – שה' לא חייב לנו מאומה.

– ושהוא יכול להעניש אותנו כחפצו, וגם אם זה
בכלל לא מגיע לנו. ומי יאמר לו מה תעשה ומה
תפעל.

אבל הוא לימד אותנו, שחותמו – אמת. וכפי שחז"ל
מלמדים אותנו – 'מי חשיד קודשא בריך הוא
דעביד דינא בלא דינא' (ברכות ה:).

אז עלינו ללמוד את דרכיו. ולחפש כיצד הכל זה
'אמת'.

– יש לנו מה ללמוד כאן. זה 'צריך עיון'.

הילד מכה את אחיו הקטן.

ו'מידת הדין' שלנו – מתעוררת. מגיע לו עונש
חמור. זו התגובה ההולמת למעשיו.

ומצד שני, יש את מידת ה'רחמים': העונש יכאב
לו. והוא כל כך קטן. וגם חמוד. אנחנו לא אוהבים
לראות אותו בוכה.

ומה ה'אמת'?

האמת היא, שהוא רק ילד. ויש לו יצרים חזקים.
ואנחנו מבינים את המקום שלו. אז מצד אחד –
צריך להמעיט מהעונש ה'חמור' שמידת הדין
הציעה; ומצד שני, גם מידת הרחמים 'הגוימה'. אין
'פטור בלא כלום'.

ובפרט – אם הוא 'יחזור בתשובה'. יבקש סליחה.
ויבטיח שישתדל לא לעשות את זה שוב.

ומה יהיה באמת אם הוא יחזור בתשובה?

– אנחנו 'נתרצה'.

אנחנו נשתמש במידת החסד והרחמים, ונרחם עליו. זה הדבר הנכון.

– זו האמת!

אנחנו 'משתמשים' – במידות.

אבל המטרה בסוף היא – האמת.

וכך, ה'תשובה' – שייכת לצד של ה'חסד'. זה 'חנות הבורא אותו'. ו'מן הטובות אשר היטיב ה' יתברך עם ברואיו' (שערי תשובה א, א).

* * *

עשרים כור – או כור אחד?

אומרים חז"ל (אבות דר"נ, טז):

'רבי שמעון בן יוחי אמר מהיכן שאין ישראל רואים פני גיהנם לעולם?'

ישראל – אינם רואים פני גהינום!

– לעולם!

והוא עונה על שאלתו:

'משלו משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שהיה לו שדה זבורית באו בני אדם והשכירוהו בעשרת כורין חטים בשנה.'

– השדה היתה – זיבורית. אין לה יכולת להצמיח הרבה תבואה.

ובני האדם שכרו את השדה הזו במחיר של – עשרה כורין לשנה.

– כנראה שהם ציפו לתנובה של עשרים כור לפחות. עשר לבעל הבית, עשר ל'שורת הרווח'. אחרת אין טעם לשכור את השדה.

ומה קרה בסוף?

'זבלוה עדרוה השקוה וכסחוה ולא הכניסו ממנה אלא כור אחד חטים בשנה'.

אבל ברור – שזו אמת לאמיתה. זה 'יושר'.

– 'מוֹבַב וְיִשָּׁר ה' עַל בֵּן יוֹרֵה חַטָּאִים בְּדֶרֶךְ' (תהלים כה, ח. מובא בש"ת שם).

ה' הוא 'ישר'. חותמו – אמת.

ולכן הוא משתמש במידת ה'טוב', והחסד, ומורה חטאים בדרך התשובה.

* * *

כור אחד!

– והם ציפו לעשרים לפחות!

בשטר החכירה, היה כתוב – עשרה כורין תשלום למלך. והוא לא קיבל אפילו חצי מזה.

'אמר להם המלך מהו זה?'

והם ענו:

'אדוננו המלך, אתה יודע בשדה שנתת לנו שמתחלה לא הכנסת ממנה כלום ועכשיו שזבלנוה וכיסחנוה והשקנוה מים לא הכנסנו ממנה אלא כור אחד חטים בלבד'.

– עשינו הכל כדי שיצא מהשדה הזו משהו!

ואתה יודע, שבלעדנו – לא היה כאן מאומה.

המלך, קיבל את הטענה.

– הלא היא אמת לאמיתה!

והנמשל:

'כך עתידים ישראל לומר לפני הקדוש ברוך הוא רבוננו של עולם אתה יודע ביצר הרע שהוא מסית בנו שנאמר כי הוא ידע יצרנו' (תהלים ק"ג י"ד).

אנחנו מצפים מעצמנו להפיק עשרים כור לפחות.
זה ה'מאה אחוז' שלנו.

ובסופו של דבר – יוצא כור אחד.

– זה חמש אחוז בלבד!

ובכל זאת, אנחנו לא רואים פני גהינום.

מדוע?

– כי בלעדנו, לא היה כאן מאומה. אפילו לא כור אחד.

וה' מכיר את היצרים. ואת התאוות. ואת ה'נמיות'.
הרי הוא זה שעשה אותנו כל כך 'זיבורית'.

– אז הוא לא בא אלינו בטענות. 'אין הקב"ה בא בטרונאי עם בריותיו'.

אבל מצד שני – הוא כן דורש עשרה כורין תשלום.
והוא גם שואל אחר כך – 'מהו זה'?

– זו מידת הדין.

ולאחר מכן – הוא 'משתף' את מידת הרחמים.

– והתוצאה – אמת. 'יושר'.

* * *

ה'סיבוב'

ואולי אפשר לשאול:

– מדוע לעשות את ה'סיבוב' הזה?

למה לא להעמיד את האמת הברורה, אתם יכולים לעשות כור אחד, אז תעשו אותו. למה להתחיל מעשרים – ולהסכים לאחד.

הלא יש חטא, ויש גם תשובה. והכל ביחד – זו האמת.

– אז למה לעשות 'דין', ורק לאחריו 'חסד'?

אנחנו לא יודעים דרכי שמים. כך היא 'צורת אדם' העליונה. זה מה שנקרא בקדמונים – 'ספירות'. כך ה' מנחיק את עולמו.

אבל אולי אפשר להציע איזה 'טעם' בזה.

אנחנו בני אדם. וגם לנו יש 'מידות'. ותכונות. ונמיות.

ומידת ה'אמת' שלנו, היא במקרה הטוב – רק חלק ממה שמנחיק אותנו.

ואם אנחנו נתייחס רק ל'אמת', וננסה לשכוח מכל שאר הנמיות שלנו, זה לא ילך. שוב, אנחנו בשר ודם.

ומה יקרה אם בכל זאת נתייחס רק לאמת?

– יהיה אולי – רבע 'כור'.

אם נדרוש מעצמנו רק כור אחד – אז גם הוא לא יהיה.

גם אנחנו, כלפי עצמנו, צריכים להתחיל – ממידת הדין. מראש השנה למשל. הכל מדוקדק. לפי המעשים בלבד.

ורק לאחר מכן, אנחנו יכולים לשוב בתשובה. ביום הכיפורים למשל. לשתף את מידת הרחמים.

עלינו 'לקבל' את עצמנו, ולהבין – שכך זה מלכתחילה.

להבין, שזו האמת לאמיתה.

– שנכון שזה 'חסד'; אבל האמת היא זו ש'מפעילה' אותנו.

וכך גם בכל יום. בכל מעשה. בכל מחשבה.

אנחנו מתחילים – ממידת הדין. הכל חייב להיות לפי ההלכה. בדקדוק רב. וה'מידות' שלנו חייבות להיות מאה אחוז.

אבל לאחר מעשה, מותר לנו לקבל את המצב. להבין את עצמנו. 'לרחם' על עצמנו.

– בדיוק כפי שה' יתברך עושה איתנו.

אומרים חז"ל:

'האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב – אין מספיקין בידו לעשות תשובה' (יומא פה:).

ולכאורה, לדברינו – הלא כל אדם הוא 'אחטא ואשוב'. הרי אין לו ברירה אחרת.

ויתכן שהביאור הוא כאמור.

האדם צריך לתבוע מעצמו 'נקיות' מוחלטת. בלי שום חטא. ואין אפשרות כזו של 'אחטא'.

– הוא צריך לתבוע מעצמו – את כל העשרים כור במלואן.

* * *

אימת הדין

יתכן שזה חלק חשוב בעבודת ה'אלול'.

אנחנו צריכים לעבוד על 'אני לדודי'. על הקשר. על החיבור. על האהבה.

ובפרט, שבעוד שבועיים וקצת – אנחנו צריכים להמליך את ה' יתברך עלינו. על עמו ועל ארצו.

ה'אלול', פעם, היה 'פלצות'. כך מעיד ר' ישראל סלנטר. בזמנו זה כבר לא היה. רק 'לפנים בישראל'.

אחרי ר' ישראל היו עוד כמה דורות. ועימם היתה גם 'ירידת הדורות'. וזה היה 'מורד' תלול מאוד.

אבל לאחר ה'נפילה', עליו לדעת – התשובה היא אמת לאמיתה. הלא היכולת שלנו היא 'כור' אחד בלבד.

ואם נשאל – כיצד אפשר להתעלם מן האמת הזו לפני החטא?

אז התשובה היא – אפשר גם אפשר.

יש לנו יכולת להתמקד בידיעה אחת מתוך שלל הידיעות שב'מאגר' שלנו, ולהתעלם מהשאר.

כשאנחנו דורשים מעצמנו, נחשוב על עשרים הכור.

– וכשאנחנו מרגישים שזה לא טוב לנו, שזה מוביל אותנו לייאוש – נזכור את הצד השני.

כך נוהג ה' יתברך עצמו, כביכול. הוא 'מתנהג' – רק במידת הדין; ולאחר מכן, הוא 'משתף' את מידת הרחמים.

הוא דן אותנו; ולאחר מכן – הוא מקבל את תשובתינו. כך נוכל לעשות גם אנחנו.

'לפנים בישראל', יכלו האנשים להכיל את ה'פלצות'. היתה להם דעת, מערכת רגשות יציבה, ותחושות נכונות כלפי ה' יתברך. היה להם מקום להכיל את אימת הדין חזקה.

היום, כל זה חסר מאוד.

אימת הדין – קיימת. הלא בכל ראש השנה יש 'דין'. גם היום.

אבל עלינו 'להטעין' את עצמנו באהבה. בקשר. בחיבור. בהבנה חזקה שה' אוהב אותנו, מבין אותנו, ודואג לנו היטב.

– כך יהיה בסיס טוב להכיל את התחושות שמעורר בנו ה'דין'.

וזה לא רק 'בסים'; זו אמת.

– עשית? השתדלת? ניסית?

ויצא רק כור!

אז ה' מקבל את זה.

והמענה של 'כולת לעשות יותר', כנראה שזה עדין 'לא רואין פני גהינם'. זו כבר מחלקה אחרת לגמרי.

כשנפנים את האמור, נוכל להסיר את ה'התנגדויות' הפנימיות שלנו להמלכת ה' יתברך. אנחנו נרגיש – שכדאי לנו שהוא ימלוך. שאנחנו יכולים להכיל את זה.

כך נוכל להמליך אותו בלב שלם.

ולפעמים יש תחושה כזו, שאין לנו ברירה – אלא להיענש. הרי 'האדם מקצר מה שהוא חייב בו'; 'ועיר פרא אדם יולד'; ועל כל אלה – יביאך האלוקים במשפט.

– זה לא מוסיף לנו באהבת ה'. בקשר. בחיבור.

זה גם לא מוסיף חשק להמליך אותו.

ולכן, לאחר התביעה שלנו מעצמנו – 'דין', עלינו לשתף את מידת הרחמים. להבין שה' לא 'מחפש' אותנו.

להבין – שה' 'ידע יצרנו'. ויודע את הקשיים. ואת הנסיונות. ואת הנפילות. והוא מבין אותנו לגמרי.

ובסופו של דבר – לאחר שדרשנו מעצמנו עשרים כור, וניסינו, והשתדלנו – הוא מכיר גם בתפוקה של כור אחד בלבד.

* * *

להמליך את ה'

ובפן נוסף.

בראש השנה אנחנו ממליכים את ה' יתברך.

– 'ממליכים', 'את השם'.

זה חיבור בין שתי מציאויות כביכול. ה', והמלכות שלו.

משל למלך בשר ודם.

יש אדם, אורח מן השורה. ויש מציאות כזו, שנקראת 'מלכות'.

וכשהעם ממליכים את האדם ההוא, אז הם בעצם 'מחברים' בין האדם – למלכות. וכך הוא נהיה 'מלך'.

במציאות העליונה, ה'מלכות' – היא משהו בפני עצמו. 'ספירה' בפני עצמה.

והשם שלה, זה 'אדנ"י'. אדנות. אדון. מלך.

ומי הוא זה ש'מתחבר' אליה ומולך על ידה?

– שם 'הוי"ה'.

וזה מה שנקרא 'קודשא בריך הוא'.

ואנחנו ממליכים אותו בראש השנה. וגם בכל יום. ובכל רגע. הלא זו התכלית. ה' ימלוך לעולם ועד'.

ומעתה.

ה'מלכות', לשעצמה, היא 'דין'.

היא זו ש'מנהלת' את העולם. וזה לפי המעשים שלנו.

– ואז – 'אין ישראל רואין פני גהינם'. הלא 'הוא ידע יצרנו'.

ורק נזכור דבר אחד:

מי הוא זה שמחבר את המלך – למלכות שלו?

– אנחנו!

אז כנראה, שכל ה'אין רואין פני גהינם' הזה – תלוי בנו.

אם לא נמליך אותו, אז ה'דין' – עלול חלילה להישאר כהנהגה סופית.

ואם נמליך אותו, אז הוא ימלוך. והוא ישפיע את החסד. ואת הרחמים. ואת הצורך בכור אחד בלבד.

יתכן. אנחנו צריכים לזבל ולכסח את השדה – שלו.

– את המלכות שלו.

הרי בלעדנו – 'מתחילה לא הכנסת ממנה כלום'!

וכשנעשה את זה, עם הכונה הראויה, אז כל 'כור' שנכנים – יהיה ברכה. ושפע לשכינה. ויחוד עליון.

ה' יזכנו.

'אם יעשה המצות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתנו ענשו, הכל בגזרת עליון' (רמב"ן שמות יג, טז).

וכך גם מתנהל כל העולם כולו. יש חשבון מדוקדק, ועל פיו יהיה 'יצליחנו' או 'יכריתנו'.

והיא דורשת מאיתנו – את כל עשרת הכורים. את כל המצוות. ואת כל דקדוקי ההלכה. ואת כל המידות הטובות.

ואם לא, היא מענישה. הלא היא 'דין'.

– ואם כך – אימתי יש 'חסד', 'רחמים', ותשובה, וכל הדברים הטובים שהובאו לעיל?

זה כשיש 'שיתוף'. כשיש 'חיבור'.

– כשקודשא בריך הוא – 'מולך'.

הוא 'מביא איתו' את החסד. ואת הרחמים. ואת התשובה. ואת ההבנה שאנחנו מסוגלים לעשות רק 'כור'.

והוא 'משפיע' אותם – ב'מלכות'.

לתגובות, ולקבלת הגליונות למייל

מנחם ישראל חזן 0533127133m@gmail.com

בגליון 'זהו לאחד' השבוע:

הערות, ביקורת, האם יש להן מקום בבית יהודי?

ומה התגובה הנכונה עליהן?

ומה הגורם האמיתי שלהן?

את גליונות 'זהו לאחד' – שאלות ותשובות בענייני שלום בית, אפשר לחשוג בבית, רח' חזון"א 21 שכונת חפציבה, מודיעין עילית. אפשר גם לקבלם למייל הנ"ל.

ניתן לשלוח שאלות למייל זה.

ליעוין, נא לפנות לפלאפון 0533127133